

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

УДК 347.1

DOI https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2023-3-2**Гелецька Ірина Олександрівна,**

кандидат юридичних наук,

заступник директора з навчальної, наукової роботи та міжнародного співробітництва

Галицького фахового коледжу імені В'ячеслава Чорновола

ORCID ID: 0000-0002-8773-1361

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІНСТИТУТУ ВІДНОВЛЕННЯ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

У статті крізь призму нормативного регулювання та судової практики розглянуто окремі аспекти інституту відновлення платоспроможності фізичних осіб. Наголошено на його значенні як інструменті, з допомогою якого можна забезпечити баланс між інтересами боржника і кредиторів у разі перебування фізичних осіб – боржників у скрутному матеріальному становищі.

Незважаючи на «прокредиторський нахил» Кодексу України з процедур банкрутства, наголошено на дотриманні судами під час розгляду таких справ ідеї соціального захисту фізичних осіб, що прослідковується у назві книги 4 КУзПБ.

Розкрито підстави для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи та, зважаючи на висновки Верховного Суду, зазначено, що їх перелік не є вичерпним.

Окремо звертається увага на принцип добросовісної поведінки боржника та його трактування судовою практикою. Акцентовано на неоднаковому розумінні поняття «член сім'ї», наведеному у Сімейному кодексі України і Кодексі України з процедур банкрутства, та на визначальному для такого висновку положенні, що міститься у рішенні Конституційного Суду України від 03.06.1999 у справі № 5-рп/99.

Проаналізовано декларацію про майновий стан та план з реструктуризації боргів як документи, що мають подаватися боржником разом із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність з позиції забезпечення раціональної співпраці між боржником і кредитором у вирішенні фінансових труднощів фізичної особи і збереженні її фінансової стабільності.

Зроблено окремі висновки і щодо наявності негативних моментів, які можуть мати місце у процесі здійснення боржником права на відновлення власної платоспроможності.

Узагальнено напрацьовані судовою практикою принципи врегулювання неплатоспроможності фізичних осіб та важливі правові презумпції цієї категорії справ.

Надано авторські висновки та позиції щодо вдосконалення законодавства у зазначеній сфері відносин.

Ключові слова: фізична особа, неплатоспроможність, відновлення платоспроможності фізичних осіб, реструктуризація боргу, суд.

Heletska I. O. Some aspects of the institute of restoration paying capabilities of natural persons

The article examines certain aspects of the institution of restoring the solvency of natural persons through the prism of normative regulation and judicial practice. Emphasis is placed on its importance as a tool with which it is possible to ensure a balance between the interests of the debtor and creditors in the case of physical debtors in a difficult financial situation.

Despite the “pro-creditor bias” of the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures, it is emphasized that the courts adhere to the idea of social protection of individuals during the consideration of such cases, which is traced in the title of book 4 of the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures.

The grounds for opening proceedings in the case of insolvency of an individual are disclosed and, taking into account the conclusions of the Supreme Court, it is stated that their list is not exhaustive.

Special attention is paid to the principle of good faith behaviour of the debtor and its interpretation by judicial practice. Emphasis is placed on the different understanding of the concept of “family member” given in the Family Code of Ukraine and the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures and on the determining provision for such a conclusion contained in the decision of the Constitutional Court of Ukraine dated 03.06.1999 in case No. 5-pn/99.

The property declaration and the debt restructuring plan are analyzed as documents that must be submitted by the debtor together with the application for the opening of insolvency proceedings from the standpoint of ensuring rational cooperation between the debtor and the creditor in solving the financial difficulties of an individual and preserving his financial stability.

Separate conclusions were made regarding the presence of negative moments that may occur in the process of the debtor's realization of the right to restore his own solvency.

The principles of settling the insolvency of individuals and the important legal presumptions of this category of cases developed by court practice are summarized.

The author's conclusions and positions on the improvement of legislation in the specified sphere of the relations are provided.

Key words: *natural person, insolvency, restoration of solvency of natural persons, debt restructuring, court.*

Актуальність проблеми. Однією з найбільших новацій Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУЗПБ) [1] є запровадження з 21 жовтня 2019 року норм, якими регулюється можливість відновлення платоспроможності фізичних осіб. Законодавче закріплення цього інституту значно підняло рівень юридичної та економічної обізнаності українців. До набрання чинності цим Кодексом відновити свою платоспроможність чи бути визнаним банкрутом могли виключно юридичні особи. Для фізичних осіб ризик залишитися у борговій ямі поруч з кредиторами, відсотками та колекторами невпинно зростає. Водночас обставини, через які фізична особа потрапляла у скрутне матеріальне становище, могли бути дуже різними, і досить часто навіть не залежали від її волі. Але нині фізична особа, пройшовши врегульовану законом процедуру відновлення платоспроможності, може звільнитися від боргів та відчувати нарешті спокійне життя без утисків банків, мікрофінансових установ чи інших кредиторів.

В умовах війни цей інститут стає ще більш актуальним. Знищення активів, втрата бізнесу та роботи, вимушений переїзд – усе це може стати приводом до значного накопичення боргів у фізичних осіб. І не виключено, що останні, аби відновити власну платоспроможність, вимушені будуть вдаватися до інструментів, врегульованих КУЗПБ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інститут відновлення платоспроможності фізичних осіб є важливим складником системи правового регулювання фінансових відносин і має значення як для самих фізичних осіб, так і для економічного життя суспільства загалом. Загалом норми зазначеного інституту мають на меті забезпечити баланс між інтересами кредиторів і боржників, гарантувати соціальну та економічну стабільність, а також сприяти розвитку економічного сектору. За метою та механізмом реалізації він не тотожний до інституту банкрутства юридичних осіб. І прослідковується ця відмінність уже на етапі аналізу назв розділів, якими регулюються банкрутство юридичних та фізичних осіб. У цьому слушною є думка Ігоря Караваєва стосовно того, «що книга 3 Кодексу має назву «Банкрутство юридичних осіб», а книга 4 Кодексу щодо аналогічної процедури стосовно фізичних осіб називається «Відновлення платоспроможності фізичних осіб». І, як далі зазначає автор, «в цьому вбачаються «очікування» законодавця все-таки на відновлення платоспроможності фізичної особи-боржника в більшості проваджень» [2].

Основними аспектами інституту відновлення платоспроможності фізичних осіб є: надання фізичним особам можливості зменшення фінансового тиску і уникнення бездіяльності у разі виникнення непередбачених фінансових труднощів, таких як банкрутство, нездатність виконати певні фінансові зобов'язання; сприяння відновленню фінансової стабільності фізичних осіб, що своєю чергою може стимулювати розвиток підприємництва та кредитного ринку; забезпечення справедливого розподілу активів фізичної особи між кредиторами; збереження соціальної стабільності та уникнення соціальних проблем, пов'язаних зі значною кількістю банкрутств; заохочення відповідального ставлення фізичної особи до власних фінансових зобов'язань.

Відповідно до статті 115 КУЗПБ провадження у справі про неплатоспроможність боржника – фізичної особи або фізичної особи-підприємця може бути відкрите лише за заявою боржника з таких підстав:

– боржник припинив погашення кредитів чи здійснення інших планових платежів у розмірі більше 50 відсотків місячних платежів за кожним з кредитних та інших зобов'язань упродовж двох місяців;

– у боржника відсутнє майно, на яке може бути звернено стягнення, а здійснені виконавцем відповідно до Закону України «Про виконавче провадження» заходи щодо розшуку такого майна виявилися безрезультатними;

– існують інші обставини, які підтверджують, що найближчим часом боржник не зможе виконати грошові зобов'язання чи здійснювати звичайні поточні платежі (загроза неплатоспроможності).

У контексті вжиття законодавцем словосполучення «інші обставини» Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду у постанові від 29.07.2021 у справі № 909/1028/20,

застосувавши філологічний та логічний спосіб інтерпретації у тлумаченні частини другої статті 115 КУзПБ, зробив такі висновки:

– перелік підстав для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи не є вичерпним;

– для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи досить навіть однієї або більше однієї підстави у будь-яких комбінаціях, наведених у частині другій статті 115 КУзПБ, оскільки законодавцем імперативно не визначено обов'язковим існування сукупності всіх підстав як умови для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи;

– наявність у боржника майна не виключає можливості існування в нього прострочених зобов'язань перед його кредиторами як однієї із підстав для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи [3].

Водночас Верховний Суд у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду у постанові від 26.05.2022 у справі № 903/806/20 сформулював принцип добросовісної поведінки боржника-фізичної особи, за яким право на звільнення від боргів та відновлення платоспроможності у судових процедурах неплатоспроможності фізичної особи набуває лише добросовісний боржник, який не за своїм неправомірним умислом потрапив у стан неплатоспроможності, сумлінно виконує обов'язки боржника та не приховує обставин, що можуть вплинути на розгляд справи чи задоволення кредиторських вимог, при цьому демонструє дієве прагнення до компромісу з кредиторами щодо умов реструктуризації боргів та в межах об'єктивних можливостей вживає заходів до задоволення їх вимог [4].

Не лише у цьому має проявлятися добросовісність боржника. Так, Олег Васьковський у зв'язку з цим звертає увагу на окремі сформовані позиції Верховного Суду, серед яких і така, в якій наголошується, «що сама суть банкрутства фізичних осіб передбачає добросовісність боржника, який повинен показати всі свої активи на момент звернення із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність. Оскільки фактично завданням цього процесу є звільнення боржника від боргів, то добросовісний боржник повинен показати свій майновий стан та інших членів сім'ї. Вони не відповідають за зобов'язаннями боржника, але в декларації він має вказати ці дані. Зокрема, це необхідно для перевірки ймовірного зменшення активів боржника за рахунок передання їх близьким людям, а саме членам сім'ї, тобто для уникнення приховування майна боржника перед банкрутством» [5].

Законодавець (частини 4, 5 статті 116 КУзПБ) вимагає від боржника одночасно із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи подати пропозиції щодо реструктуризації боргів та декларацію про майновий стан за три останні роки (за кожен рік окремо). А за рік, в якому подається заява про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, станом на перше число місяця, що передує місяцю подання заяви до суду.

Загальна мета подачі декларації про майновий стан і пропозиції щодо реструктуризації боргів полягає у тому, щоб спростити процес реструктуризації боргів та забезпечити раціональну роботу між боржником і кредиторами для вирішення фінансових труднощів боржника і збереження його фінансової стабільності.

Пропозиції щодо реструктуризації боргів є важливим інструментом управління фінансовою складністю і забезпеченням платоспроможності боржника. Зазвичай ця пропозиція включає у себе конкретні умови та угоди, які боржник пропонує своїм кредиторам з метою зменшення фінансового тиску та відновлення власної фінансової стабільності. Її мета – зменшення фінансового тиску на боржника шляхом зменшення загальної суми боргу, перегляду відсоткових ставок, відстрочки платежів або інших умов, що полегшують погашення боргу. Вона дозволяє боржнику відштовхнутися від фінансового краху та дає можливість працювати над відновленням фінансової стабільності і поверненням до платоспроможного стану. Певний інтерес пропозиція щодо реструктуризації боргів становить і для кредиторів, оскільки дозволяє їм отримати часткове погашення боргу у разі, коли альтернативою може бути лише банкрутство боржника, а тому втрата більш значної частини боргу. Зрештою, реструктуризація є способом вирішення фінансових конфліктів між боржником та кредитором, і може сприяти їхній співпраці та позитивній взаємодії для досягнення взаємовигідних умов. Вона може стати вирішальним кроком у розв'язанні фінансових проблем та уникненні банкрутства.

Декларація про майновий стан, яку боржник зобов'язаний подати разом із заявою про відкриття провадження, також має декілька важливих функцій. Однією з них є надання можливості суду та кредиторам отримати об'єктивні факти щодо дійсного фінансового стану боржника і визначити, чи

є обґрунтованим розгляд справи про неплатоспроможність, а також які можливості реструктуризації боргів можуть бути реалізовані. Декларація про майновий стан є важливим складником доказової бази для суду під час розгляду справи про неплатоспроможність. На її підставі суд може приймати рішення щодо подальшого розвитку справи та можливих варіантів реструктуризації або банкрутства. Допомогає декларація зберегти баланс між інтересами боржника і його кредиторів та дає можливість останнім визначити, чи є об'єктивні підстави для реструктуризації і які умови вони можуть запропонувати, а також сприяє боржнику в зусиллях щодо відновлення платоспроможності.

Важливо, що у декларації зазначається не лише майновий стан боржника, а й членів його сім'ї. Варто зазначити, що частина 5 статті 116 КУЗПБ, як і судова практика з розгляду справ про відновлення платоспроможності фізичних осіб, дещо по-різному підходять до розуміння «член сім'ї», аніж стаття 3 Сімейного кодексу України [6]. Підтвердженням цього є висновки, зроблені Верховним Судом у складі палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду 22 вересня 2021 року у справі № 910/6639/20. «Положення ч. 5 ст. 116 КУЗПБ самостійно і вичерпно врегульовують зміст поняття «член сім'ї боржника», яке є спеціальним, встановленим саме для цілей визначення змісту правовідносин щодо відновлення платоспроможності фізичної особи. Стаття 3 СК України для регулювання відносин у справах про неплатоспроможність фізичних осіб не застосовується» [7]. І звичайно, що визначальним для таких висновків є засадниче положення, що міститься у п. 6 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України від 03.06.1999 у справі № 5-рп/99, зміст якого полягає у тому, що «стосовно поняття «член сім'ї» Конституційний Суд України виходить з об'єктивної відмінності його змісту залежно від галузі законодавства» [8].

Незважаючи на дієвість такого інструменту, як відновлення платоспроможності фізичної особи, варто звернути увагу і на низку своєрідних недоліків, які можуть мати місце у процесі здійснення боржником цього права. Так, не можна заперечувати, що така процедура буде складною і тривалою, а також вимагати значних фінансових витрат, що зробить її недосяжною для багатьох фізичних осіб, які опинилися у фінансових труднощах. Не виключено і публічне розголошення фінансового стану боржника, а це може порушити конфіденційність та приватність особи. Навіть після реструктуризації боргів фізична особа зазвичай залишається фінансово відповідальною перед кредиторами, і це може обмежувати її фінансову свободу у майбутньому. Деякі особи можуть відчувати соціальний стигмат або негативну репутацію внаслідок відновлення платоспроможності, що може вплинути на їхню самооцінку та відносини з оточуючими.

Неможливо виключати і намагання окремих боржників зловживати процедурою відновлення платоспроможності, використовуючи її для ухилення від відповідальності перед кредиторами або для приховування активів. Кредитори можуть не отримати повернення переданих ними кредитів у повному обсязі, оскільки реструктуризація боргів часто передбачає зменшення суми боргу або зміну умов його повернення, а тому у майбутньому вони будуть не настільки зацікавлені у наданні позик потенційним позичальникам.

Для забезпечення справедливості і запобігання зловживанням цим інструментом важливо, щоб законодавець і судові органи вдосконалювали правила і процедури відновлення платоспроможності фізичних осіб та дотримувалися балансу між інтересами боржників і кредиторів.

Нині судова практика вже напрацювала певні принципи врегулювання неплатоспроможності фізичних осіб. До переліку об'єктивних зараховують цільовий характер врегулювання неплатоспроможності, який полягає у досягненні головної мети інституту неплатоспроможності фізичної особи – знятті з боржника – фізичної особи тягаря боргів, які мають значний розмір, та у соціальній реабілітації боржника. До суб'єктивних – добросовісність боржника, його чесність, сумлінність як передумову на реабілітацію. Крім того, добросовісність має проявлятися у так званій фраздаторності (недопустимість недобросовісності, наприклад, шляхом відчуження боржником власного майна). Наскрізним принципом називають бажання компромісу, тобто вияв проактивної позиції кредиторів у питанні пошуку компромісу з боржником.

Сформульовано нею і певні важливі презумпції для розгляду справ про банкрутство фізичних осіб, зокрема, презумпцію неправдивості відомостей про майно, презумпцію вини боржника (фізична особа – боржник є недобросовісною, доки не буде встановлено інше), презумпцію сумнівності правочинів тощо [9].

Залишаються відкритими питання щодо відсутності у Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) [10] норми, яка декларує можливість відновлення платоспроможності фізичної особи або визнання

її банкрутом. Оскільки саме ЦК України врегулює цивільно-правовий статус фізичної особи та всі можливі його зміни, то здається цілком логічним доповнення відповідної глави 4 зазначеного Кодексу нормою, яка за змістом десь аналогічна статті 53 ЦК України щодо банкрутства фізичних осіб-підприємців. Тим паче свого часу це питання уже порушувалося на рівні парламентів і планувалося доповнити ЦК України статтею 30¹, якою і мав закріпитися механізм банкрутства фізичних осіб [11].

Висновки і перспективи подальших досліджень. У статті проаналізовано декларацію про майновий стан та план з реструктуризації боргів як документи, що мають подаватися боржником разом із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність з позиції забезпечення раціональної співпраці між боржником і кредитором у вирішенні фінансових труднощів фізичної особи і збереженні її фінансової стабільності. Зроблено окремі висновки і щодо наявності негативних моментів, які можуть мати місце у процесі здійснення боржником права на відновлення власної платоспроможності. Узагальнено напрацьовані судовою практикою принципи врегулювання неплатоспроможності фізичних осіб та важливі правові презумпції цієї категорії справ.

Література

1. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 року. № 2597-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#n1844>.
2. Ігор Караваєв. Банкрутство фізичної особи – новий тренд, що набирає обертів. *Юридична Газета online*. № 7(717). 2020. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/bankrutstvo-fizichnoyi-osobi--noviy-trend-shcho-nabirae-obertiv.html>.
3. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 29 липня 2021 р. Справа № 909/1028/20. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=98812420&red=1000036d23a27a2351e381708a10a06480e1d6&d=5>.
4. Постанова Верховного Суду у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду від 26.05.2022 р. Справа № 903/806/20. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kgs_vp_vid_22_09_2022_roku_u_sprav_i_916_2372_20/.
5. Олег Васильовський. Боргові вимоги є активом, який може бути зарахований в інтересах України до державного бюджету. 21 березня 2023 р. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1398067/>.
6. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 року. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
7. Постанова Верховного Суду у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду від 22.09.2021 р. Справа № 910/6639/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100456026>.
8. Рішення Конституційного Суду України від 3 червня 1999 року. Справа № 1-8/99 (справа про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї»). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-99#Text>.
9. Проблемні питання банкрутства фізичних та юридичних осіб. У Верховному Суді обговорили питання застосування судами норм КУзПБ. 05 квітня 2023 р. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1405595/>.
10. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
11. Галина Ткаченко. Фізосіб не лише визнаватимуть банкрутами, але й обмежуватимуть їх дієздатність. *Закон і бізнес*. В. 12 (1102) 2013. URL: <https://zib.com.ua/ua/15076.html>.

References

1. Verkhovna Rada Ukrainy (2018). Kodeks Ukrainy z protsedur bankrutstva: Zakon Ukrainy vid 18 zhovtnia 2018 r. № 2597-VII [Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures: Law of Ukraine of October 18, 2018. No. 2597-VII]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#n1844> [in Ukrainian].
2. Ihor Karavaiev (2020). Bankrutstvo fizychnoi osoby – novyi trend, shcho nabyraie obertiv [Bankruptcy of an individual is a new trend that is gaining momentum]. *Yurydychna hazeta online – Legal newspaper online*. Retrieved from: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/bankrutstvo-fizichnoyi-osobi--noviy-trend-shcho-nabirae-obertiv.html> [in Ukrainian].
3. Verkhovnyi Sud (2021). Postanova Verkhovnoho Sudu u skladii kolehii suddiv Kasatsiinoho hospodarskoho sudu vid 29 lypnia 2021r. Sprava № 909/1028/20 [Resolution of the Supreme Court as part of the panel of judges of the Commercial Court of Cassation dated July 29, 2021. Case No. 909/1028/20]. Retrieved from: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=98812420&red=1000036d23a27a2351e381708a10a06480e1d6&d=5> [in Ukrainian].
4. Verkhovnyi Sud (2022). Postanova Verkhovnoho Sudu u skladii sudovoi palaty dlia rozghliadu sprav pro bankrutstvo Kasatsiinoho hospodarskoho sudu vid 26.05.2022 r. Sprava № 903/806/20 [Resolution of the Supreme Court as part of the judicial chamber for consideration of bankruptcy cases of the Commercial Court of Cassation dated

05/26/2022. Case No. 903/806/20]. Retrieved from: https://protocol.ua/ua/postanova_kgs_vp_vid_22_09_2022_roku_u_spravi_916_2372_20/ [in Ukrainian].

5. Oleh Vaskovskyi (2023). Borhovi vymohy ye aktyvom, yakyi mozhe buty zarakhovanyi v interesakh Ukrainy do derzhavnogo biudzhetu [Debt claims are an asset that can be credited to the state budget in the interests of Ukraine]. Retrieved from: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1398067/> [in Ukrainian].

6. Verkhovna Rada Ukrainy (2002). Simeinyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 10 sichnyia 2002 r. № 2947-III [Family Code of Ukraine: Law of Ukraine of January 10, 2002 No. 2947-III]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> [in Ukrainian].

7. Verkhovnyi Sud (2021). Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi sudovoi palaty dlia rozghliadu sprav pro bankrutstvo Kasatsiinoho hospodarskoho sudu vid 22.09.2021r. Sprava № 910/6639/20 [Resolution of the Supreme Court as part of the judicial chamber for consideration of bankruptcy cases of the Commercial Court of Cassation dated 22/09/2021. Case No. 910/6639/20.]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100456026> [in Ukrainian].

8. Konstytutsiinyi Sud Ukrainy (1999). Sprava pro ofitsiine tlumachennia termina “chlen simi”: Rishennia vid 03 chervnia 1999 roku № 5-rp/99 [Case on the official interpretation of the term “family member”: Decision dated June 3, 1999 No. 5-rp/99]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-99#Text> [in Ukrainian].

9. Verkhovnyi Sud (2023). Problemni pytannia bankrutstva fizychnykh ta yurydychnykh osib. U Verkhovnomu Sudi obhovoryly pytannia zastosuvannia sudamy norm KUzPB. 05 kvitnia 2023 r. [Problematic issues of bankruptcy of individuals and legal entities. The Supreme Court discussed the issue of the application of the norms of the Code of Criminal Procedure by the courts. April 5, 2023]. Retrieved from: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1405595/> [in Ukrainian].

10. Verkhovna Rada Ukrainy (2003). Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16 sichnyia 2003 r. № 435-IV [Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine of January 16, 2003 No. 435-IV]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].

11. Halyna Tkachenko (2013). Fyzosib ne lyshe vyznavatymut bankrutamy, ale y obmezhuvatymut yikh diiezdatnist [Individuals will not only be recognized as bankrupt, but their legal capacity will also be limited]. *Zakon i biznes – Law and business*. V. 12 (1102). Retrieved from: <https://zib.com.ua/ua/15076.html> [in Ukrainian].